

Διδασκαλία της Αντιγόνης του Σοφοκλή με τη χρήση ΤΠΕ

Όλγα Τσαντσάνογλου

Καθηγήτρια Φιλολόγος, Αριστοτέλειο Κολλέγιο Θεσσαλονίκης
otsa92@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από το καλοκαίρι του 2013 έως το 2015 συμμετείχα στην διαδικτυακή κοινότητα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, ΔΙΑΛΟΓΟΣ, στην ομάδα εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών στο Λύκειο. Το πρόγραμμα είχε ως στόχο τη συγγραφή και εφαρμογή πρωτότυπων σεναρίων διδασκαλίας με τη χρήση των ΤΠΕ. Ως εκ τούτου, δημιουργήθηκε η βάση δεδομένων [ΠΡΩΤΕΑΣ](http://proteas.greek-language.gr/) (<http://proteas.greek-language.gr/>) με περιεχόμενο τις διδακτικές προτάσεις οι οποίες είναι προσπελάσιμες από όλους τους εκπαιδευτικούς.

Η αρχική μου πρόθεση ήταν να ασχοληθώ κυρίως με ένα διδακτικό αντικείμενο, για να ελέγξω παράλληλα την *in vivo* εφαρμογή των σεναρίων με ΤΠΕ σε συνεχόμενες διδακτικές ενότητες. Παράλληλα, με ενδιέφερε να διερευνήσω την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης διδασκαλίας συγκριτικά με την υπάρχουσα παραδοσιακή, ώστε να συναχθούν συμπεράσματα κατά το δυνατόν αντικειμενικά.

Η εισήγηση που ακολουθεί αφορά στα τρία πρώτα σενάρια που σχετίζονται με την εισαγωγή και τον πρόλογο της Αντιγόνης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται λεπτομερώς η διδακτική πρόταση των στίχων 1-38, το πρώτο σενάριο που συνέταξα και μου έδωσε τη δυνατότητα να προβώ στην πρόταση ενός ολιστικού μοντέλου διδασκαλίας στο οποίο τα εργαλεία της ψηφιακής τεχνολογίας δε θα χρησιμοποιούνται αποσπασματικά, αλλά θα είναι οργανικά ενταγμένα στο σχολικό πρόγραμμα και τις διδακτικές οδηγίες που παρέχονται στους εκπαιδευτικούς για το συγκεκριμένο μάθημα. Ειδικότερα, θα υποστηριχθεί η διδασκαλία σε περιβάλλον wiki σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς ακόμα και για ενότητες που διδάχθηκαν με την ισχύουσα παραδοσιακή διδασκαλία. Τέλος, στη σχολική χρονιά 2013-14 οι μαθητές ολοκλήρωσαν τη διδακτέα ύλη εφαρμόζοντας συνολικά 6 σενάρια με τη χρήση των ΤΠΕ, τα οποία είναι αναρτημένα στον [ΠΡΩΤΕΑ \(συνταγμένα και εφαρμοσμένα\)](#).

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αντιγόνη, wiki, πολυτροπικότητα, glog, comic, δράμα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο μάθημα *Αντιγόνη* του Σοφοκλή της Β΄ Λυκείου οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τον αρχαίο λόγο ως κείμενο, έτσι ώστε να τον αντιληφθούν στην ποιητική του διάσταση και με απώτερο στόχο την αναγνωστική πρόσληψη της αρχαίας τραγωδίας ως λογοτεχνικού κειμένου προορισμένου να απευθύνεται παραστασιακά σε κοινό (από το πρωτότυπο κείμενο αυτή είναι η «πρώτη επαφή» καθώς στην Α΄ Λυκείου τα αρχαία κείμενα προέρχονται από την ιστοριογραφία). Η αρχαία τραγωδία στο Λύκειο διδάσκεται αρχικά ως κείμενο ποιητικό, ωστόσο η πρόσληψή της είναι πολύ πιο σύνθετη από τον καθ' αυτό ποιητικό λόγο. Παράλληλα, η διδασκαλία περιορίζεται σημαντικά από μορφοσυντακτικά φαινόμενα, ώστε να προσπελαστεί η δυσκολία της ανάγνωσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειώνεται ο χρόνος της ειδολογικής διδασκαλίας του κειμένου, ενώ η συνανάνωσή του με σύγχρονες θεατρικές αποδόσεις και ερμηνείες σχεδόν εξοβελίζονται λόγω έλλειψης χρόνου. Επομένως, μια εναλλακτική διδασκαλία θα πρέπει να αξιοποιήσει σε κάθε περίπτωση το πρωτότυπο κείμενο και τα χαρακτηριστικά του, τα οποία αναδεικνύουν τη λογοτεχνικότητα παράλληλα με την παραστασιμότητά του. Στόχος είναι να ξεπεραστεί η χρήση μιας «δόκιμης» μετάφρασης και η δέσμευση από αυτήν, να διευρυνθεί η πραγματολογική προσέγγιση, να περιοριστεί η προσκόλληση στη γραμματική και στο συντακτικό προκειμένου να παραχθεί μία νέα πρόσληψη, στο πλαίσιο μιας συνολικής «θεατρικής παραγωγής» από τους ίδιους τους μαθητές, η οποία να αποτελεί πρόταση εικονικής θεατρικής παράστασης.

Η κειμενοκεντρική διδασκαλία δημιουργεί το εξής οξύμωρο: όσο πιο προσηλωμένη στο κείμενο και όχι στο κειμενικό είδος είναι η προσέγγιση, τόσο μεγαλύτερη είναι η απώλεια της πρόσληψης του έργου. Το είδος του δράματος διασαφηνίζεται μεν στην εισαγωγή αλλά στη συνέχεια ολοένα φθίνει. Το ειδολογικό πρόβλημα δημιουργείται τη στιγμή που η *Αντιγόνη* αντιμετωπίζεται μονομερώς ως κείμενο και παύει να θεωρείται δράμα στη συλλογική συνείδηση των μαθητών. Επιπλέον, δεν γίνεται

αντιληπτή η ιδεολογική και πολιτική τοποθέτηση του δημιουργού καθώς και η δημιουργική αναπροσαρμογή της μυθικής θεματολογίας στην ιστορική συγκυρία της εποχής του. Ο χαρακτήρας της αρχαίας θεατρικής παράστασης επισημαίνεται διεξοδικά από τον Δανιήλ Ιακώβ: «Η διαπίστωση αυτή μας οδηγεί στον εντοπισμό μιας ακόμη διαφοράς του αρχαίου από το σύγχρονο θέατρο: ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάλητος δηλαδή κανένα δράμα δεν παιζόταν πάνω από μία φορά ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται εξ αρχής για πολλές επαναλήψεις.» (Ιακώβ, 1985)

ΠΡΙΝ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ: Ο ΝΕΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ – ΣΤΟΧΟΙ

Η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην πράξη ανάγνωσης – μετάφρασης, ιδιαίτερα στο λύκειο, όπου θεωρείται δεδομένος ο βασικός γραμματισμός της προσέγγισης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας από το γυμνάσιο. Αυτό, ωστόσο, δεν θα πρέπει να καταργήσει ή να υποσκελίσει την προτεραιότητα του πρωτότυπου κειμένου, κυρίως ως προς την μελέτη και κατανόηση του περιεχομένου. «Αν η ανάγνωση δεν πρέπει να αρκείται στον αναδιπλασιασμό του κειμένου, δεν μπορεί να υπερβεί θεμιτά το κείμενο για να τραβήξει προς κάτι άλλο, προς μιαν αναφορά (μεταφυσική, ιστορική, ψυχοβιογραφική πραγματικότητα κτλ.) ή προς ένα σημασιόμορο εκτός κειμένου, του οποίου το περιεχόμενο θα μπορούσε να βρίσκεται εκτός γλώσσας [...]. Δεν υπάρχει τίποτα εκτός κειμένου» (Derrida, 1990, σ. 272-274). Για την επίτευξη αυτού του στόχου ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να βρίσκεται σε εναργή αναζήτηση μεθόδων που θα καθιστούν τους μαθητές του ενεργητικούς αποδέκτες της γνώσης, ικανούς να διερευνήσουν και να αυτενεργήσουν, να αξιολογήσουν το περιεχόμενο του κειμένου, να αποτιμήσουν το ρόλο του τότε και τώρα και, τέλος, να εναρμονίσουν τη διδακτική επιτελεσματικότητα με την κατανόηση της σύγχρονης ζωής, τη διεύρυνση της εμπειρίας τους και την εμβάθυνση της πνευματικής τους καλλιέργειας.

Οι Τ.Π.Ε. επιστρατεύονται για να υλοποιηθούν ανάλογοι στόχοι βιωματικής μάθησης, η οποία θα στηρίζει τη συνεργατική μαθησιακή συμπεριφορά και θα αναθέτει στον διδάσκοντα τον ρόλο του υποστηρικτή – εμπνευστή, κυρίως όμως έναν ρόλο ισότιμου αναγνώστη - «εργάτη» για την υλοποίηση των συγκεκριμένων γραμματισμών. Οι Τ.Π.Ε. ενισχύουν, μέσω των διαδικτυακών ανατροφοδοτήσεων δεδομένων, την παραγωγή κριτικών κειμένων στα οποία συμμετέχουν και δραστηριοποιούνται οι συμμετέχοντες ως ομάδες. Αυτό δεν εξυπακούεται τον παραμερισμό της ιδιαιτερότητας του προσωπικού μαθητικού λόγου, ενισχύει περισσότερο τη βελτίωση και απόδοση κειμένων στα οποία παρεμβαίνουν κριτικά και δημιουργικά μαθητές και δασκάλων.

Έτσι, καταργείται η μετωπική διδασκαλία, χωρίς να καταργείται ο ρόλος του δασκάλου ο οποίος έχει τον έλεγχο και τη γενική εποπτεία των κειμένων όλων των μαθητών του. Σαφώς παραγκωνίζεται ο ρόλος του «από καθ' έδρας» και το ιδεολόγημα της αυθεντίας, εφόσον στόχος είναι η καλλιέργεια ισοτιμίας και σεβασμού μεταξύ των μελών της τάξης, με σαφή ανάθεση ρόλων και διαφοροποίηση, αλλά χωρίς αξιολογικούς διαχωρισμούς που διαιωνίζουν τις παραδοσιακές τάξεις καλών – κακών μαθητών, και δασκάλων εξετασιοκεντρικής πρακτικής.

Η υλοποίηση του σεναρίου προϋποθέτει για το δάσκαλο και το μαθητή γνώσεις ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας σε διαδικτυακό περιβάλλον (τύπου project). Συγκεκριμένα, ο διδάσκων οφείλει να:

- έχει σύνολη εποπτική γνώση για την αρχαία ελληνική τραγωδία και την πρόσληψή της από τις βασικές μελέτες της υπάρχουσας γραμματολογίας (Easterling – Knox, Montanari).
- έχει μελετήσει τις συγκεκριμένες αναφορές στην Αντιγόνη του Σοφοκλή.
- είναι εξοικειωμένος με βασικές τεχνικές δραματοποίησης και σκηνοθεσίας που προορίζονται για παραστάσεις ή εκδηλώσεις σε σχολικό περιβάλλον
- έχει γνώσεις που αφορούν τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων με χρήση Τ.Π.Ε. (δημιουργία και χειρισμός ψηφιακού χώρου εργασίας – Wiki, εξοικείωση με ηλεκτρονικά περιβάλλοντα).
- έχει εποπτική γνώση για τη σύγχρονη πρόσληψη της *Αντιγόνης* μέσα από πρόσφατες παραστάσεις της από το ελληνικό και ξένο θέατρο.
- έχει επαφή με συναφή γνωστικά αντικείμενα που θα τον προσανατολίσουν στην καθοδήγηση του σχολιασμού του θεατρικού κειμένου μέσα από συμφραζόμενα πολιτικά – κοινωνικά, ιδεολογικά – θεολογικά, πολιτειακά - δικαίου.

Οι μαθητές οφείλουν να:

- προσαρμόζουν την προσωπική λογοτεχνική ανάγνωση αρχαίου ποιητικού κειμένου στην ομαδική αναπαραστατική – σκηνοθετική ανάγνωση.

- συλλέγουν και να αξιολογούν διαθεματικές γνώσεις και πληροφορίες ώστε να προχωρούν στην παραγωγή κριτικού λόγου και σχολιασμού στο πλαίσιο ερμηνείας του αρχαίου κειμένου.
- χειρίζονται τον γραπτό λόγο ως μέσο διαλόγου και ανταλλαγής απόψεων εντός του ηλεκτρονικού περιβάλλοντος.
- αναστοχαστούν πάνω στην καθ' αυτήν διδακτική πράξη ως μέτοχοι και συνδιαμορφωτές της.
- απελευθερωθούν από το γλωσσικό δίλημμα του πρωτότυπου και της «έγκυρης» μετάφρασης που λειτουργεί ανασταλτικά στην κατ' ουσίαν κατανόηση της τραγωδίας.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Δημιουργία περιβάλλοντος wiki από τον διδάσκοντα – ηλεκτρονικές ταυτότητες μαθητών

The screenshot shows a wiki page titled "ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ" (Sophocles' Antigone) on the "antigoni-b1" platform. The page includes a navigation sidebar on the left with options like "Wild Home", "Projects", "Recent Changes", "Pages and Files", "Members", and "Settings". The main content area features a central diagram of the Theban family tree. At the top is "Thebes". Below it is "Creon", labeled as "Uncle" to four other characters: "Ismene", "Antigone", "Eteocles", and "Polyneices". Each character has a small image and a speech bubble with a quote. Ismene's quote is: "They mean a great deal to me, but I have no strength to break laws that were made for the public good." Creon's quote is: "As long as I am King, no traitor is going to be honored with the loyal man's." Antigone's quote is: "I am not afraid of being charged. It is wrong to die. It will not be the worst of deaths to die without honor." Eteocles is shown with a red 'X' over a shovel and a sword, labeled "with Thebes". Polyneices is shown with a red 'X' over a shovel and a sword, labeled "against Thebes". Below the diagram is a video player showing a scene from the 2002 National Theatre production of "Antigone". The video player has a title "ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, 2002, ΘΕΑΤΡΟ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ" and a progress bar showing "0:00:10 / 1:55:22".

Σχήμα 1: Η αρχική σελίδα του wiki και η βιντεογραφημένη παράσταση του Εθνικού θεάτρου (2002) στην Επίδαυρο

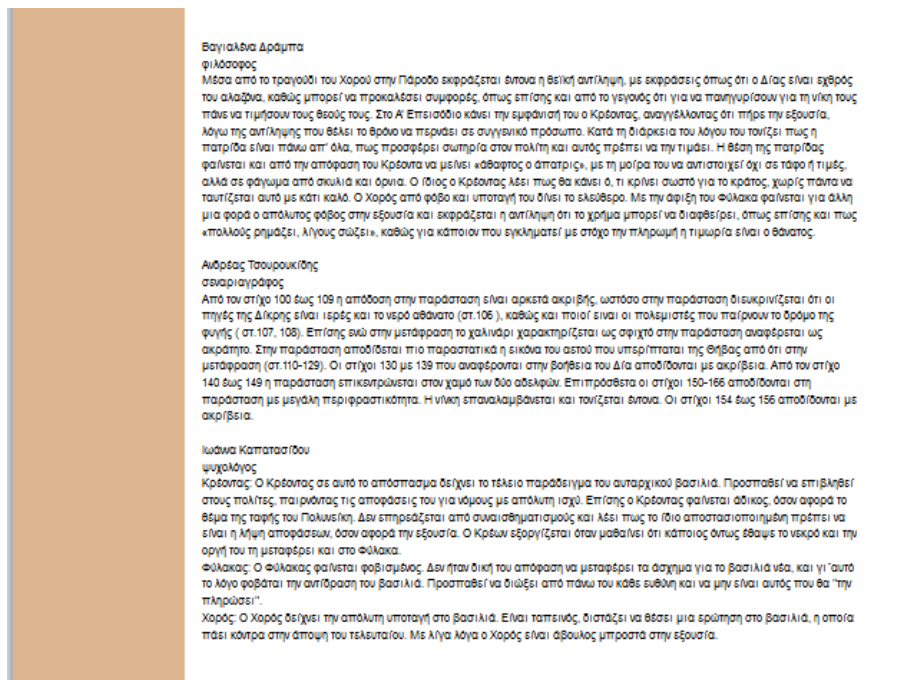
Κατά την έναρξη της διδασκαλίας οι μαθητές παρακολουθούν την παράσταση του 2002 της Επίδαυρου. Παράλληλα γίνεται αναφορά στην εισαγωγή του σχολικού βιβλίου, σελίδες 15-23,

ενότητες: iii.Αρχαίο Θέατρο, iv.Οι δραματικοί αγώνες, v.Οι συντελεστές της παράστασης. Μετά το πέρας της παρακολούθησης διδάσκονται τα υπόλοιπα προβλεπόμενα από την ύλη χωρία της εισαγωγής. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην υπόθεση, τα πρόσωπα της τραγωδίας καθώς και στα *κατά ποιόν μέρη*.

Αρχίζει ο εμπλουτισμός του wiki. Στην πλευρική εργαλειοθήκη ο διδάσκων καταχωρίζει τις ταυτότητες των μαθητών (members) και ξεκινά το ανέβασμα αρχείων ψηφιακών και άλλων στο χώρο pages and files. Η πρώτη ανάθεση εργασιών ποικίλει κατά την κρίση του διδάσκοντα. Εγώ επέλεξα ανάλυση και κριτική της παράστασης σε 4 ομάδες. Είναι καλό για κάθε διδακτική ενότητα να αλλάζει η σύνθεση των ομάδων, ώστε η συμμετοχή να είναι ισόρροπη και ισότιμη. Μετά το πέρας των πρώτων εργασιών, γίνεται διόρθωση και ανατροφοδότηση στην τάξη. (Είναι απαραίτητη η χρήση διαδραστικού πίνακα ή η χρήση προτζέκτορα και φορητού υπολογιστή με σύνδεση στο διαδίκτυο). Η ανατροφοδότηση και η αλληλοδιόρθωση στην τάξη, εκτός από το ότι συνέχει τα μέλη των ομάδων, ενισχύει την προσωπική συμμετοχή και βελτίωση του καθένα ξεχωριστά.

The screenshot displays a Wiki interface for team management. The central panel, titled "1η εργασία", lists five teams (1η ΟΜΑΔΑ to 5η ΟΜΑΔΑ) and two individual members (ΜΕΙΚΤΗ1, ΜΕΙΚΤΗ2). Each team card shows member avatars and names. A sidebar on the left contains navigation options like "Wiki Home", "Projects", "Recent Changes", "Pages and Files", "Members", and "Settings". On the right, there is a section for "Unassigned Wiki Members" with a search box and an "Assign Randomly" button.

Σχήμα 2: Οργάνωση ομάδων

Σχήμα 3: Κατάθεση εργασιών

Η διδασκαλία συνεχίζεται στον Πρόλογο (στχ.1-99) με πρώτη ενότητα τους στίχους 1-38. Από την ενότητα αυτή προκύπτουν πολλά θέματα προς εξέταση. Ενδεικτικά χρησιμοποιώ το αρχαίο κείμενο και τις δύο μεταφράσεις του, που προέρχονται από την ύλη ελληνικής γλώσσας ([πρωτότυπο και μεταφράσεις ΚΕΓ](#)). Σημειώνεται ότι στο πρωτότυπο κείμενο υπογραμμίζονται για κάθε μια από τις 4 ομάδες συγκεκριμένες λέξεις, ανάλογα με το πεδίο έρευνας της ομάδας, προκειμένου να δοθεί το κέντρο βάρους στο σχολιασμό αυτών. Παράλληλα, στο wiki δίνεται ως υπερσύνδεση η ψηφιοποιημένη μορφή του λεξικού [Liddell Scott](#).

Οι μαθητές χωρίζονται σε 4 ομάδες, οι οποίες στελεχώνονται από λεξικογράφους, μελετητές, ερευνητές, σκηνοθέτες και λαμβάνουν διαφορετικές αναθέσεις από τον διδάσκοντα. Οι λεξικογράφοι καλύπτουν το επίπεδο γλωσσικής και συντακτικής εξομάλυνσης και καταγράφουν τα στοιχεία που συνέλεξαν από το λεξικό για τις υπογραμμισμένες λέξεις. Οι μελετητές επεξεργάζονται τα δεδομένα των λεξικογράφων και προτείνουν εναλλακτικές μεταφραστικές αποδόσεις. Οι ερευνητές διεισδύουν στη ρητορική των υπογραμμισμένων λέξεων, εντοπίζουν σχήματα λόγου, συναισθηματικές αποχρώσεις και προτείνουν με τη σειρά τους τις δικές τους εναλλακτικές μεταφραστικές αποδόσεις. Οι σκηνοθέτες προχωρούν σε μια ψυχαναλυτική προσέγγιση του ήθους των προσώπων, προσπαθούν να σκιαγραφήσουν τους δύο χαρακτήρες και σε συνεργασία με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας τους προτείνουν το τελικό κείμενο της εικονικής θεατρικής τους παράστασης, καθώς επίσης κι ένα κείμενο που περιέχει σκηνοθετικές οδηγίες και σχόλια. Την εργασία αυτή αναλαμβάνει η πρώτη και η δεύτερη ομάδα για τους στίχους 1-19 και 20-38. Για την τρίτη και τέταρτη ομάδα, η διαφοροποίηση έγκειται στο ότι οι λεξικογράφοι σχολιάζουν τις υπογραμμισμένες λέξεις του συνολικού αποσπάσματος (1-38), οι μελετητές και οι ερευνητές υπηρετούν τον ίδιο ρόλο για διαφορετικά χωρία, ενώ οι σκηνοθέτες διερευνούν στην τρίτη ομάδα το θάνατο, τα ταφικά έθιμα, τις διά θάνατον τιμωρίες ανά εποχή και στην τέταρτη τις πολιτειακές μεταβολές που υπονοεί η ρητορική του αποσπάσματος.

ΟΜΑΔΑ Α:

Αναλαμβάνει τη μελέτη των στίχων 1-19. Έργο των λεξικογράφων η μελέτη και γλωσσική εξομάλυνση των λέξεων: *αυτάδελφον, κάρα, άλγεινόν, άτης, όπωπα κακῶν, κήρυγμα θεΐναι (τίθημι κήρυγμα), σε λανθάνει, στείχοντα κακά (ρ. στείχω)*. Οι ερευνητές προχωρούν σε ερμηνευτική ανάλυση των λέξεων που χρησιμοποιούνται μεταφορικά ή με την ευρύτερη σημασία τους. Συγκεκριμένα, διερευνούν την ειρωνεία – προΐδεασμό του ρήματος λανθάνω, το σύστοιχο *κήρυγμα θεΐναι*, τη μεταφορά *στείχοντα κακά*. Εντοπίζουν το δραματικό, υπερβολικό και απόλυτο χαρακτήρα της ρητορικής της Αντιγόνης, το σχήμα αποστροφής και την εκτενή ερώτηση των στ. 2-3. Οι μελετητές διερευνούν την έννοια της λέξης «μύθος» σε σχέση με την απόδοση είδηση / φήμη και προκειμένου να σχολιάσουν τι αποτελεί «πραγματική είδηση» για την Ισμήνη εκτός από τον θάνατο των αδελφών της. Εντοπίζουν τον πλεονασμό των στίχων 13-14, τις αντιθέσεις *ήδύς - άλγεινός, εύτυχοῦσα - άτωμένη* και σχολιάζουν την ειρωνεία *ήδη καλῶς*. Οι σκηνοθέτες διερευνούν το ήθος των δύο

κοριτσιών. Αρχικά, εντοπίζουν την φαινομενικά αδιάφορη και ψυχρή αντίδραση της Ισμήνης σε σχέση με την ορμητικότητα της Αντιγόνης. Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, αποκαλύπτουν την εσωστρέφεια αυτού που έχει δεχθεί τα αλγείνα και δεν αντιδρά πλέον (εναλλακτικά προσπαθούν να περιγράψουν πώς ο λόγος αποδίδει την ψυχική απόχρωση του πένθους μέσα από τη διαφορετική πρόσληψη της Αντιγόνης και της Ισμήνης.

ΟΜΑΔΑ Β:

Αναλαμβάνει τη μελέτη των στίχων 20-38. Έργο των λεξικογράφων είναι ο σχολιασμός των: *ἔπος, δηλοῖς ἔπος τι καλχαίνουσα, ἔκρυσσε ἔντιμον* (για τον Ετεοκλή), *μὴ τάφῳ καλύψαι* (για τον Πολυνείκη) και η συντακτική εξομάλυνση των: *δεῦρο νεῖσθαι, προκηρύζοντα ταῦτα, τὸ πρᾶγμ' ἄγεινούχ' ὡς παρ' οὐδέν*. Οι ερευνητές παραθέτουν πληροφορίες για το ιστορικό πλαίσιο των θανάτων του Ετεοκλή και του Πολυνείκη (βλ. Εισαγωγή σ. 30-31). Οι μελετητές καταγράφουν το σχήμα λιτότητας του στ. 15, καθώς και την αυστηρότητα της ποινής την οποία διακήρυξε ο Κρέων. Οι σκηνοθέτες ερμηνεύοντας τους στίχους 8 και 15 σχολιάζουν την αντίθεση της ρητορικής της Αντιγόνης («τὸν στρατηγόν») και της Ισμήνης (*Ἀργείων στρατὸς*). Επιδιώκεται μέσα απ' αυτήν την αντίθεση να χαρακτηριστεί η Αντιγόνη να φανεί η παρορμητικότητα της Αντιγόνης, που δε στέκεται στο ιστορικό συμβάν, αλλά αποδίδει ευθύνες στον Κρέοντα, ο οποίος σε πρώτη ανάγνωση έσωσε την πόλη. Αντίστοιχα, η Ισμήνη ως «λογική» ή σοφή (;) γνωρίζει αυτά που την ενδιαφέρουν, απαλλαγμένη από κάθε διάθεση διεκδίκησης.

ΟΜΑΔΑ Γ:

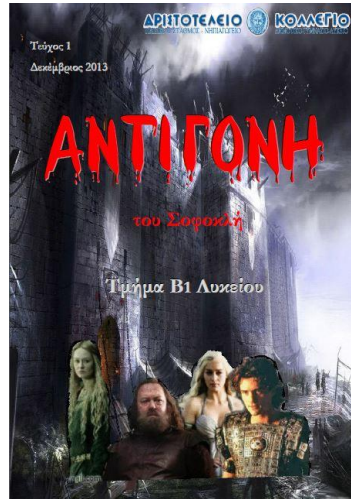
Οι λεξικογράφοι εντοπίζουν στο απόσπασμα στ. 1-38 όλες τις σχετικές με το θάνατο λέξεις, δίνοντας έμφαση στους στίχους 13-14 και 21-22. Οι ερευνητές μελετούν το ζεύγος προϋπόθεση – πράξη (πράξη α': *ἔκρυσσε κατὰ χθονὸς ἔντιμον τοῖς ἔνερθεν νεκροῖς & προϋπόθεση: σὺν δίκῃ χρήσει δικαία καὶ νόμον*, πράξη β': *τὸν δε νέκυν Πολυνείκους (φασιν) ἔκκεκρηῦχθαι (ἄστοισί) ἀθλίως τὸ μὴ τάφῳ καλύψαι μηδὲ κωκῦσαι τινα & προϋπόθεση: ἔὰν δ' ἄκλαυτον, ἄταφον γλυκὺν θησαυρὸν πρὸς χάριν βορᾶς οἴωνοῖς εἰσορῶσι*). Οι μελετητές (ταυτίζεται το αντικείμενό τους εδώ με αυτό των ερευνητών) σχολιάζουν αντίστοιχα τους στίχους 33-36, σχετικά με την τιμωρία διά λιθοβολισμού. Οι σκηνοθέτες μελετούν τα ταφικά έθιμα και τις τιμωρίες αφενός ως τιμωρίες μετά θάνατον και αφετέρου ως θανατική ποινή με λιθοβολισμό. Αναζητούν στο διαδίκτυο τις διά θάνατον τιμωρίες, παρατηρούν τις διαφορές – ομοιότητες ανά εποχή, επισημαίνουν τις αιτίες – αφορμές ανά εποχή. Παράλληλα, διερευνούν με παραπομπές από θεολογικά κείμενα τα ταφικά έθιμα διαχρονικά από το χθες στο σήμερα και από την προφορική παράδοση στη γραπτή, καθώς και τη σχέση ταφής – αμαρτίας. Τελικός στόχος είναι ο σχολιασμός του θανάτου στη λογοτεχνία (θάνατος ως παραδειγματισμός, ως πράξη εντιμότητας – γενναιότητας, ως μοίρα κ.ο.κ.).

ΟΜΑΔΑ Δ:

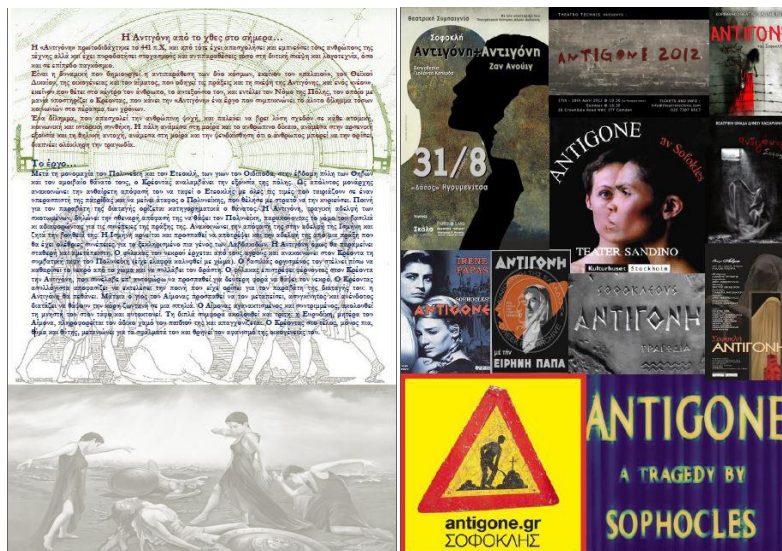
Οι λεξικογράφοι αναζητούν σε όλο το απόσπασμα λέξεις δηλωτικές της εξουσίας. Οι ερευνητές – μελετητές σχολιάζουν μία προς μία την ιστορικότητά τους, διερευνώντας τις αλλαγές των πολιτευμάτων και επισημαίνοντας τους όρους βασιλεία - αριστοκρατία – τυραννίδα. Η μελέτη τους στηρίζεται στον τελευταίο στίχο του αποσπάσματος και δείξεις τάχα εἴτ' εὐγενὴς πέφυκας εἴτ' ἐσθλῶν κακῆ. Οι σκηνοθέτες αναδεικνύουν επιμέρους όψεις της Αντιγόνης, καθώς το δεύτερο επίπεδο πένθους αφορά το χαμένο πολίτευμα και το καθεστώς ανελευθερίας που της επιβάλλεται. Οι σκηνοθέτες αυτής της ομάδας αναλαμβάνουν τη γραμματολογική υποστήριξη της θέσης τους σε σχέση με το ιστορικό πλαίσιο της παράστασης στην αρχαιότητα (πότε παίχθηκε, σε ποιους και τι απήχηση είχε).

Στη δεύτερη φάση του σεναρίου, οι ομάδες θα δουλέψουν ανά ειδικότητα και θα ενώσουν τα δεδομένα τους, έτσι ώστε να προκύψει η τελική παρουσίαση: οι λεξικογράφοι συγκεντρώνουν τα σχόλιά τους, οι μελετητές και οι ερευνητές προτείνουν κριτική μετάφραση, που προορίζεται για θεατρικό κείμενο και οι σκηνοθέτες δίνουν σαφή στοιχεία που αφορούν όχι μόνο τις σκηνικές οδηγίες, αλλά και τις ενδυματολογικές προτάσεις, καθώς και το σκηνογραφικό περιβάλλον. Τέλος, οι ομάδες ελέγχουν εάν οι οριστικές τους εργασίες είναι πλήρεις και ρεαλιστικές για να χρησιμοποιηθούν από πραγματικούς υποκριτές σε μια εικονική παράσταση σύγχρονου χαρακτήρα.

Στην τάξη που δίδαξα το 2013-14, η σχολική μετάφραση πήρε τη μορφή διαλόγου από τους ίδιους τους μαθητές και αυτό με οδήγησε στο να χρησιμοποιήσω και το ηλεκτρονικό εργαλείο δημιουργίας καρτών toonadoo. Ομολογώ ότι το αποτέλεσμα ξεπέρασε τις προσδοκίες μου καθώς μέχρι τα Χριστούγεννα οι μαθητές μου δημιούργησαν πρωτότυπο 12σέλιδο τεύχος σε διάστημα μίας μόλις εβδομάδας.

Σχήμα 4: Το εξώφυλλο

Σχήμα 5: Σελίδες του τεύχους

Σχήμα 6: Δημιουργία πρωτότυπου cartoon

Η τρίτη εφαρμογή διδακτικού σεναρίου με ΤΠΕ αφορά τη στιχομυθία Αντιγόνης – Ισμήνης (στίχοι 77-99 της τραγωδίας). Αρχικά οι μαθητές καλούνται να συναναγνώσουν το Α΄ Επεισόδιο της *Ηλέκτρας* του Σοφοκλή και να απομονώσουν την στιχομυθία Ηλέκτρας – Χρυσοθέμιδος (Α΄ επεισόδιο, στίχοι 251-471, συγκεκριμένα στίχοι 372-416). Διερευνώντας το σχετικό χωρίο καταγράφουν κοινά σημεία που αφορούν στις αντικρουόμενες απόψεις, και σχετίζονται με το θέμα απόδοσης τιμής στους νεκρούς, το ιστορικό της οικογένειας και την ασέβεια που τη βαραίνει. Στη συνέχεια παρακολουθούν στιχομυθίες από το σύγχρονο ρεπερτόριο με κοινό σημείο αναφοράς την αντίθετη στάση αδερφών καθώς και τι αντιπροσωπεύει η στάση αυτή κοινωνικά, ιδεολογικά, πολιτικά. Χρησιμοποιούμε ως παράλληλο κείμενο το *Λεωφορείον ο Πόθος* του Τέννεσσι Ουίλλιαμς. Στη στιχομυθία της Μπλάνς και Στέλλας οι μαθητές εντοπίζουν ομοιότητες του οικογενειακού αφανισμού εξαιτίας των χρεών, το μοτίβο των νεκρών με μόνες απογόνους τις ίδιες, και κοινά σημεία ξεπεσμού της αριστοκρατίας καθώς και αναφορά στους νεκρούς και στα λάθη τους, που τις βαραίνουν. Η χρήση ΤΠΕ έγκειται στην ενσωμάτωση υπερσυνδέσμων, βίντεο και πηγών στο pages and files του wiki ώστε να συγκροτηθούν ομάδες που θα συνθέσουν πολυτροπικό κείμενο με χρήση λογισμικού wordle. Στο σενάριο αυτό οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες οι οποίες συνθέτουν πρωτότυπο διάλογο – στιχομυθία μόλις ολοκληρώσουν την συγκριτολογική ανάγνωση και δουν και την ταινία *Blue Jasmine* του Woody Allen. Θέμα της πρότυπης δραματοποιημένης στιχομυθίας: «Τα αρχέτυπα της Αντιγόνης και της Ισμήνης ως συμπεριφορικά δίπολα της γυναικείας αντίληψης και στάσης ζωής». Για την ερμηνεία των συμπεριφορών των δύο γυναικών σε κάθε έργο λαμβάνεται υπόψιν από τον διδάσκοντα η μελέτη της Judith Butler, *Η διεκδίκηση της Αντιγόνης*. Οι δύο ομάδες προτείνουν παράλληλα τις δικές τους πρωτότυπες αναγνώσεις και ερμηνείες και αυτοαξιολογούνται με παρουσίαση δραματοποίησης στην τάξη.

Θα ήθελα να κλείσω την παρουσίασή μου με τις εξής επισημάνσεις: η αναφορά σε διδακτικά σενάρια δεν είναι δυνατό να παρουσιαστεί με λεπτομέρειες καθώς όλα τα σενάρια είναι διαθέσιμα στην ηλεκτρονική πλατφόρμα [ΠΡΩΤΕΑΣ](#). Κατά συνέπεια στην παρούσα εισήγηση συζήτησα ενδεικτικά τρόπους διδασκαλίας οι οποίοι τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν στην διδακτική και

ερευνητική πράξη. Η ολοκλήρωση της ολιστικής αυτής διδακτικής προσέγγισης περατώθηκε στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Έχω διερευνήσει τις γνώσεις των μαθητών του τμήματός μου σε σχέση με τα άλλα τμήματα του σχολείου όπου η διδασκαλία γίνεται παραδοσιακά και μετωπικά. Όλοι οι μαθητές συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια ελέγχου βασικών γνώσεων προκειμένου να συναχθούν συγκριτικά συμπεράσματα και σύμφωνα με την πρόβλεψη της προκαθορισμένης ύλης. Οι μαθητές του τμήματός μου έδειξαν ευστοχία στο μεγαλύτερο μέρος των ερωτήσεων και έχουν πλήρη γνώση της υπόθεσης της τραγωδίας έως το τέλος της. Επιπλέον, έδειξαν σημαντική άνεση στην έκφραση των προσωπικών τους ερμηνευτικών εκδοχών γιατί εργάστηκαν ερευνητικά σύμφωνα με πηγές που προσφέρουν μια πληρέστερη ανάγνωση της τραγωδίας από σύγχρονους στοχαστές. (λχ Αφιέρωμα στην Αντιγόνη στο περ. *Επτά Ημέρες* 14.07.2002, αρχεία των ιστότοπων του Εθνικού Θεάτρου και του ΚΘΒΕ σχετικά με τις πρόσφατες παραστάσεις της Αντιγόνης και τις κριτικές του Τύπου για αυτές). Επίσης, η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία διατήρησε αμείωτο το ενδιαφέρον των μαθητών, οι οποίοι ανέλαβαν και εξοικειώθηκαν με ρόλους χωρίς δυσκολία (σκηνοθέτες, μελετητές, συγγραφείς, κ.ο.κ.), ήταν πρόθυμοι να δοκιμάσουν και να χρησιμοποιήσουν κάθε λογισμικό που τους υπέδειξα και γενικώς έδειξαν ένα ευπροσήγορο ενδιαφέρον για το μάθημα με συγκεκριμένες προσδοκίες.

Από τη δική μου πλευρά διαπίστωσα ότι είναι απαραίτητο το πλήρες στήσιμο των σεναρίων πριν την έναρξη της σχολικής χρονιάς καθώς σε αντίθετη περίπτωση χάνεται πολύτιμος χρόνος και αποπροσανατολίζεται η διδακτική πράξη. Τέλος, πριν το κλείσιμο της χρονιάς η πιλοτική διδασκαλία ολοκληρώθηκε με τη δημιουργία στοιχείων εικονικής παράστασης και συγκεκριμένα με τη σύνταξη ενός θεατρικού αναλυτικού προγράμματος.ρ

Τα παραπάνω δεδομένα προκύπτουν από το πλαίσιο Πράξης που υλοποιήθηκε από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας με τίτλο «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α΄βάθμια και Β΄βάθμια εκπαίδευση» – Οριζόντια Πράξη στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και το Ελληνικό Δημόσιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ιακώβ, Δ. (1985). «Η πολιτική διάσταση των “Ευμενίδων” του Αισχύλου», περ. *Αντί*, 13 Σεπτ. 1985.

Butler, J. (2014). *Η διεκδίκηση της Αντιγόνης*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Derrida, J. (1990). *Περί Γραμματολογίας*. Μτφρ. Κ. Παπαγιώργης. Αθήνα, Γνώση.

Easterling, P.E., Knox, B. (1990). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, Παπαδήμας.

Montanari, F. (2003). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας: από τον 8^ο αι. π.Χ. έως τον 6^ο αι. μ.Χ.*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press.